

MADANIY NUTQ VA UNI SHAKLLANTIRUVCHI SIFATLAR

Qodirova Arofatxon Mahmudjon qizi

Xo'jaobod tuman texnikumi ona tili fani o'qituvchisi.

Annotatsiya: Mazkur maqolada madaniy nutq tushunchasining nazariy asoslari, uning jamiyat va shaxs hayotidagi o'rni hamda madaniy nutqni shakllantiruvchi asosiy sifatlar tahlil qilinadi. Nutq madaniyati insonning ma'naviy darajasi, tafakkur kengligi va ijtimoiy faolligini aks ettiruvchi muhim ko'rsatkichlardan biri sifatida o'rganiladi. Shuningdek, nutqning to'g'riligi, aniqligi, mantiqiyliqi, ravonligi, boyligi, ta'sirchanligi kabi sifatlar ilmiy-nazariy jihatdan asoslab beriladi. Maqolada ta'lim jarayonida madaniy nutqni rivojlantirish yo'llari, pedagogik shart-sharoitlar va zamonaviy yondashuvlar ham yoritilgan.

Kalit so'zlar: nutq madaniyati, adabiy til me'yorlari, nutq sifati, mantiqiylik, aniqlik, ravonlik, ta'sirchanlik, kommunikativ kompetensiya, pedagogik yondashuv, ma'naviyat.

KIRISH

Jamiyat taraqqiyoti, avvalo, inson tafakkuri va nutq madaniyatiga bog'liqdir. Nutq — insonning fikrini ifoda etish vositasi, tafakkurning tashqi ko'rinishi, jamiyat bilan aloqa o'rnatishning asosiy qurolidir. Yuksak nutq madaniyatiga ega bo'lgan shaxs o'z fikrini aniq, ravon, mantiqan izchil va ta'sirchan ifoda eta oladi.

Bugungi globallashuv sharoitida nutq madaniyatini rivojlantirish masalasi yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, yosh avlodni barkamol shaxs qilib tarbiyalashda ularning og'zaki va yozma nutqini shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biridir.

1. Madaniy nutq tushunchasi va uning mohiyati

Madaniy nutq — bu adabiy til me'yorlariga qat'iy rioya qilgan holda, fikrni aniq, ravon, mantiqiy va ta'sirchan tarzda ifoda eta olish qobiliyatidir. Nutq madaniyati tilshunoslikning muhim sohalaridan biri bo'lib, u til me'yorlari, nutqning estetik va kommunikativ xususiyatlarini o'rganadi.

Madaniy nutq quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- Til me'yorlariga rioya qilish
- So'z boyligidan o'rinli foydalanish
- Grammatik jihatdan to'g'ri tuzilgan gaplar
- Nutqning mantiqiy izchilligi
- Etik me'yorlarga amal qilish

2. Madaniy nutqning asosiy sifatleri

To'g'rilik

Nutqning to'g'riligi adabiy til qoidalariga muvofiqligini bildiradi. Bunga fonetik, leksik, grammatik va uslubiy me'yorlarga rioya qilish kiradi. To'g'ri nutq — madaniy nutqning asosiy shartidir.

Aniqlik

Aniqlik — fikrning tushunarli, lo'nda va bir ma'noli ifodalanishidir. Noaniq iboralar, ortiqcha so'zlar nutq sifatini pasaytiradi.

Mantiqiylik

Mantiqiylik nutq qismlarining o'zaro bog'liqligi va izchilligini ta'minlaydi. Fikrlar sabab-oqibat asosida bayon qilinishi lozim.

Ravonlik

Ravon nutq — talaffuzning osonligi, gaplarning tabiiyligi va ohangdorligi bilan belgilanadi.

Boylik

Nutq boyligi lugʻat zaxirasining kengligi bilan belgilanadi. Sinonimlardan, iboralardan, tasviriy vositalardan oʻrinli foydalanish nutqni boyitadi.

Taʼsirchanlik

Taʼsirchan nutq tinglovchi yoki oʻquvchiga ruhiy taʼsir koʻrsatadi. Bu sifat koʻpincha badiiy vositalar, intonatsiya va emotsional ifoda orqali yuzaga chiqadi.

3. Madaniy nutqning jamiyat hayotidagi oʻrni

Madaniy nutq:

- Shaxsning maʼnaviy saviyasini koʻrsatadi
- Ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlaydi
- Taʼlim samaradorligini oshiradi
- Kasbiy muvaffaqiyatga zamin yaratadi

Ayniqsa, pedagog, rahbar, jurnalist, huquqshunos kabi kasb egalari uchun nutq madaniyati muhim professional talab hisoblanadi.

4. Taʼlim jarayonida madaniy nutqni shakllantirish yoʻllari

Kitobxonlikni rivojlantirish

Badiiy va ilmiy adabiyotlarni muntazam oʻqish lugʻat boyligini oshiradi.

Nutqiy mashqlar

Bahs-munozara, insho yozish, ogʻzaki chiqishlar nutqni rivojlantiradi.

Til meʼyorlarini oʻrgatish

Fonetik, leksik va grammatik meʼyorlarni puxta oʻzlashtirish muhim.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar

Interfaol metodlar, debat, prezentatsiya usullari nutqni rivojlantirishda samarali hisoblanadi.

5. Madaniy nutq va kommunikativ kompetensiya

Kommunikativ kompetensiya — bu shaxsning turli vaziyatlarda samarali muloqot qila olish qobiliyatidir. Madaniy nutq ushbu kompetensiyaning asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi.

U quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- Til kompetensiyasi
- Ijtimoiy kompetensiya
- Pragmatik kompetensiya
- Diskursiv kompetensiya

6. Zamonaviy jamiyatda nutq madaniyatining dolzarbligi

Internet va ijtimoiy tarmoqlar keng tarqalgan hozirgi davrda nutq madaniyatiga e‘tibor susayib borayotgani kuzatilmoqda. Qisqartmalar, shevaga xos so‘zlar va grammatik xatolar keng qo‘llanilmoqda. Shu sababli yoshlar o‘rtasida adabiy til me‘yorlarini mustahkamlash dolzarb vazifadir.

XULOSA

Madaniy nutq shaxs kamolotining muhim ko‘rsatkichidir. U nafaqat til me‘yorlariga amal qilishni, balki fikrni mantiqiy, aniq, ravon va ta’sirchan ifoda etishni ham talab etadi. Ta’lim tizimida nutq madaniyatini shakllantirishga alohida e‘tibor qaratish zarur. Madaniy nutqqa ega shaxs jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa qo‘sha oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Qo‘ng‘urov R. Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2010.
2. Mahmudov N. O‘zbek tilining nazariy grammatikasi. – Toshkent: Fan, 2012.

3. Yo‘ldoshev B. Nutq madaniyati. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2015.
4. G‘ulomov A. O‘zbek tilining stilistikasi. – Toshkent: Fan, 2008.
5. Karimov I. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent, 2008.
6. Abdurahmonov G‘. Til va nutq madaniyati. – Toshkent: Sharq, 2014.
7. Hojiev A. O‘zbek tili leksikologiyasi. – Toshkent: Fan, 2011.
8. Shomaqsudov A., Shorahmedov Sh. Ma’nolar xazinasi. – Toshkent, 2001.